

Pristupi, metode i dostignuća u zaštiti novina

Krtalić, Maja

Source / Izvornik: **Vjesnik bibliotekara Hrvatske, 2010, 51, 1 - 18**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:294846>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

PRISTUPI, METODE I DOSTIGNUĆA U ZAŠTITI NOVINA¹
APPROACHES, METHODS AND ACHIEVEMENTS IN PRESERVATION OF
NEWSPAPERS

Maja Krtalić

Odsjek za informacijske znanosti

Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

mkrtalic@ffos.hr

UDK / UDC 070:025.85
025.85

Pregledni rad / Review

Primljeno / Received: 31. 1. 2008.

Sažetak

Novine su podložne brzom i intenzivnom propadanju, najviše zbog samih svojstava materijala na kojima su tiskane. Zaštita novina može podrazumijevati zaštitu novinskog izvornika ili zaštitu informacija koje su u njemu sadržane. Razvojem tehnologije i jačanjem utjecaja digitalizacije, otvaraju se nove mogućnosti u zaštiti novina, prvenstveno usmjerene na dostupnost i korištenje informacija. Svrha je ovog rada prikazati postojeće pristupe i metode zaštite novinske građe te analizirati projekte zaštite novina u svijetu, pri čemu se razmatraju organizacijski i izvedbeni vidovi projekata i ukazuje na primjere dobre prakse. Nadalje se u radu istražuje zaštita hrvatskih novina s naglaskom na pregledu nacionalne i mjesnih/pokrajinskih inicijativa.

Ključne riječi: novine; zaštita novina; konzervacija i restauracija novina; digitalizacija; mikrofilmiranje

Summary

The main topic of this paper is the preservation of newspapers. Newspapers deteriorate rapidly, mainly because of the characteristics of the paper they are printed on. Approaches to newspaper preservation can be aimed at preserving just information or information carrier as well. The development of technology and the stronger influence of digitisation open new possibilities in newspapers preservation, primarily in the availability and use of

¹ Ovaj članak je prerađeni dio magistarskog rada pod nazivom "Zaštita novinske građe: prilog proučavanju i zaštiti nacionalne pisane baštine" obranjenog 26. 4. 2007. godine na Odsjeku za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

information. The purpose of this paper is to present the existing approaches and methods in newspapers preservation, and to analyze the projects of newspapers preservation in the world. It will explore the organizational and practical aspects of the projects by showing examples of good practice in the field. Furthermore, the paper will analyze the preservation of the Croatian newspapers, giving an overview of the national and local/regional initiatives.

Keywords: newspapers; preservation of newspapers; conservation and restoration of newspapers; digitisation; microfilming

1. Uvod

Novine su u knjižnicama dugo bile smatrane građom čijoj se zaštiti ne treba pridavati velika pažnja, bilo to stoga što za to nisu postojali uvjeti i sredstva ili zato što nije bila razvijena svijest o potrebi njihove zaštite. Tome je doprinio i nerazmjer između svrhe zaštite i svrhe novina. Naime, novine se smatraju građom kratkoročne namjene i prolazne vrijednosti, a i sam novinski papir takve je strukture da je podložan iznimno brzom propadanju. Izazov zaštite je u ovom slučaju čuvanje građe koja nije namijenjena čuvanju i ulaganje velikih napora u očuvanje građe namijenjene odbacivanju.

Unatoč svojoj brojnosti i usmjerenosti dnevnim događanjima, novine su nositelj važnih kulturnih i povijesnih informacija o mnogim vidovima društvena života. Osobito su važne povijesne novine² koje poprimaju obilježja građe nacionalnog značenja jer sadrže vrijedne informacije o svakodnevnom životu nekoga naroda, njegovih ustanova i društvenih zajednica, koje nisu ostale zabilježene u povijesnim dokumentima. Ovim se radom stoga želi ukazati na važnost očuvanja novina kao dijela pisane baštine te dati pregled problematike njihove zaštite. Rad se temelji na nekoliko osnovnih polazišta: vrijednosti novinske građe kao nositelja informacija, nužnosti njezine primjerene pohrane i zaštite s posebnim naglaskom na ulogu digitalnih tehnologija kako bi se takva građa učinila dostupnom. Prikazat će se projekti koji se provode u svrhu zaštite hrvatskih novina da bi se dobila slika stanja zaštite novina u Hrvatskoj. Budući da je rad usmjeren na teorijsko promišljanje zaštite novina, neće se govoriti o razvoju i značenju novina kao medija, niti o povijesnim značajkama hrvatskih novina.

2. Pristupi čuvanju i zaštiti novina

Postoje dva pristupa zaštiti novina. Jedan je usmjeren na zaštitu izvornoga fizičkog nositelja informacije, odnosno papira, dok je drugi usmjeren na zaštitu sadržaja.

² Često se upotrebljavaju pojmovi 'povijesne' ili 'stare' novine za označavanje novina koje su izlazile u razdoblju od početka objavljivanja do 1850. Iako se u nazivima hrvatskih projekata češće pojavljuje pojam starih novina, u ovom tekstu rabiće se izraz 'povijesne novine' koji označava sve novine koje su izlazile do kraja 19 stoljeća, a koje su od povijesnog značenja. Uobičajeni izraz u stranoj stručnoj literaturi je engl. 'historical newspapers', njem. 'historische Zeitungen'.

Zaštita izvornoga novinskog materijala podrazumijeva usporavanje procesa propadanja papira na kojemu je novinski sadržaj otisnut te osiguravanje njegove trajnosti. Pri tome najveći problemi proizlaze iz svojstava papira na kojima su novine tiskane. Od druge polovice devetnaestoga stoljeća novine su se tiskale na papiru od neobrađenih drvenih vlakana. Nečistoće iz drveta, posebice lignin, koji zaostaje u papiru nakon obrade, pod utjecajem svjetla, visoke vlage i onečišćivača iz zraka, potiču kisele reakcije u papiru te su glavni uzročnik propadanja, gubljenja boje i krhkosti novinskog papira.³ Tvari koje se dodaju u postupku proizvodnje papira također mogu ubrzati njegovo propadanje. Stoga se novine mogu u vrlo kratkom vremenu, čak i do pedeset godina, razmrviti i pretvoriti u prašinu.⁴ U zaštiti novinskog papira najčešće se primjenjuju metode neutralizacije, enkapsulacije i laminacije.⁵ Na stanje novinskog papira utječe i način čuvanja i pohrane. Stoga se preporučuje novine pohranjivati vodoravno, neuvezane, pohranjene u kutije bez dodira s materijalima koji će pridonijeti daljnjem propadanju. Prikladni uvjeti pohrane podrazumijevaju i provjeravanje vlage i topline (preporuča se temperatura od 16 – 18°C i relativna vlažnost 55 – 65%⁶), prašine i zagađivača iz zraka te nadzor kukaca i ostalih štetočina. Postoji niz konzervatorskih tehnika koje ojačavaju i stabiliziraju papir od drvene pulpe, ali se zbog skupoće ovi tretmani rijetko primjenjuju na novine te se knjižnice rijetko odlučuju na njihovo provođenje. Znajući za složenost i troškove navedenih postupaka zaštite novinskih izvornika, zaštita sadržaja preformatiranjem smatra se najekonomičnijim i najraširenijim rješenjem.

Sa stajališta zaštite, preformatiranje je prenošenje sadržaja građe na drugi medij s ciljem očuvanja intelektualnog sadržaja građe, a posredno i s ciljem zaštite izvornika manjim korištenjem, uštede prostora ukoliko se izvornik otpisuje, bolje dostupnosti ili osiguranja izvornika u slučaju da se ošteti ili uništi.⁷ Tri su ustaljena načina preformatiranja – fotokopiranje, mikrofilmiranje i digitalizacija. *Fotokopiranje može služiti za nadomještanje stranice ili dijelova teksta.*⁸ *Ne može se*

³ Usp. Ludwig, K.; B. Johnson. Preserving newspapers : when and how to [citirano: 2008-01-31]. // Minnesota History Interpreter – Tech Talk. March (1997), 2. Dostupno na: <http://www.mnhs.org/about/publications/techtalk/TechTalkMarch1997.pdf>

⁴ Usp. Mušnjak, T. Arhivi : između digitalnih zapisa i ubrzanog propadanja gradiva na kiselom papiru: masovna neutralizacija zapisa na kiselom papiru. // Arhivski vjesnik 44(2001), 63.

⁵ Neutralizacija je postupak kemijske stabilizacije kiselina u papiru kojim se one neutraliziraju i ostavljaju lužnate soli kako bi se upile buduće kiseline. Neutralizirani novinski papir može se pohraniti ili enkapsulirati u poliestersku košuljicu tako da se novinski list stavlja između dva prozirna lista poliesterskog filma koji se zalijepe jedan za drugi. Laminacija je metoda konzervacije kojom se oštećeni listovi građe konzerviraju uporabom folije koja ulazi u pore papira. Usp. Ludwig, K.; B. Johnson. Nav. dj., str. 4.

⁶ Usp. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003. Str. 34.

⁷ Usp. IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Nav. dj. Str. 64.

⁸ Usp. ALA. Guidelines for preservation photocopying of replacement pages. 1990 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ala.org/ala/altscontent/alctspubbucket/webpublications/alctspreservation/guidelinesforpre/guidelinespreservation.htm>

smatrati trajnim rješenjem jer se njime ne mogu izraditi arhivske matrice (masterkopije) iz kojih će se izrađivati daljnji primjerci jednake kvalitete. Mikrofilmiranje je najraširenija metoda zaštite novina zadnjih pedesetak godina.⁹ IFLA, Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova (*International Federation of Library Associations and Institutions*) je 1996. godine izdala Smjernice za zaštitno mikrofilmiranje novina (*Guidelines for Newspaper Preservation Microfilming*)¹⁰ temeljene na međunarodnom standardu,¹¹ u kojima se detaljno objašnjavaju postupci mikrofilmiranja, vrste filmova te prednosti i nedostaci mikrofilmiranja u kontekstu zaštite. Razvojem digitalne tehnologije, mikrofilmiranje i digitalizacija počinju se ispreplitati, bilo tako da se prethodno mikrofilmirane novine digitaliziraju s mikrofilma ili da se digitalizirane slike pohranjuju na mikrofilm (*Computer Output Microform*). IFLA-ina dopuna smjernicama za mikrofilmiranje pod nazivom Mikrofilmiranje za digitalizaciju i optičko prepoznavanje znakova (*Microfilming for Digitisation and Optical Character Recognition*)¹² odnosi se na uporabu mikrofilma kao polazišta za buduću digitalizaciju i omogućivanje pretraživanja cjelovitog teksta.

Mikrofilm, kao medij koji se koristi u zaštiti građe, ima niz prednosti. Prvenstveno, njegova svojstva su provjerena kroz mnogo godina uporabe: poznata je njegova trajnost, načini pohrane, proces mikrofilmiranja, novčana ulaganja te očekivani rezultati. Trajnost današnjih mikrofilmova na poliesterskim podlogama može biti i do 500 godina. Poznati su i uglavnom riješeni problemi s tehnologijom, mikrofilmske role ne zauzimaju mnogo mjesta, a cijena procesa mikrofilmiranja i njihove pohrane do sada je bila niža u odnosu na digitalizaciju, iako je uslijed razvoja tehnologije i snižavanja cijena taj odnos podložan promjenama. Glavni nedostaci mikrofilma su u mogućnostima njegove upotrebe: mikrofilmske čitače nemaju sve ustanove, korisnici ih često smatraju neugodnima za uporabu, a i tehnologija im može biti nepoznata. U izradi naknadnih kopija mikrofilma gubi se na čitljivosti informacije oko 10 posto pri svakoj sljedećoj generaciji. Postoje ograničenja u vremenu i mjestu korištenja, a pretraživanje nije moguće, nego samo pregledavanje cijelog filma. Iz navedenih nedostataka mikrofilma zapravo proizlaze glavne prednosti digitalnih medija.

⁹ Knjižnice su počele rabiti mikrofilm još 1930-ih godina. Kongresna knjižnica (Library of Congress) i Narodna knjižnica New York (New York Public Library) već su tada počele s programima mikrofilmiranja. 1980-ih godina počeli su se ustaljivati načini i pravila oko postupaka mikrofilmiranja te su se pojavili standardi za mikrofilmiranje. Usp. Elkington, N. International effort to preserve newspapers : achievements and prospects. // NEWSPLAN diversity and opportunity: proceedings of the fourth national NEWSPLAN conference, 2002 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.bl.uk/about/cooperation/pdf/newsplanconfull.pdf>. Str. 45

¹⁰ Usp. IFLA. Guidelines for newspaper preservation microfilming. 1996 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/pr49-e.pdf>

¹¹ ISO 4087:2005 Microfilming of newspapers for archival purposes on 35 mm microfilm.

¹² Usp. IFLA. Microfilming for digitisation and optical character recognition : supplement to guidelines. 2003 [citirano: 2008-01-31].

Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/microfilming.htm>

Uporaba digitalnih medija u preformatiranju sadržaja donijela je već dobro znane prednosti, od mogućnosti vezanih uz korištenje sadržaja i dostupnost kao što su pretraživanje, indeksiranje, inovativnije mogućnosti pristupa neovisno o mjestu i vremenu, do pohrane mnoštva informacija na malo prostora. Kvaliteta digitalnih snimaka može biti znatno bolja od mikrofilmskih jer se, za razliku od mikrofilma, ne gubi kvaliteta čitljivosti informacije bez obzira na brojnost izrađenih primjeraka nekog dokumenta. Međutim, za razliku od tradicionalnih medija poput papira koji su uspjeli preživjeti u različitim neprikladnim uvjetima, digitalni mediji ne mogu biti prepušteni vremenu jer je njihovo propadanje neupitno, manje su otporni i daleko brže postaju neuporabljivi. Preformatiranje digitalizacijom poboljšava pristup i mogućnosti korištenja građe, ali se pritom često ne brine dovoljno o zaštiti digitalnih preslika. Za one projekte u kojima se izvornici odbacuju nakon digitalizacije (kao što je čest slučaj s novinama), surogati postaju digitalna arhivska matrica i mora se skrbiti o njihovoj trajnoj zaštiti.

3. Projekti zaštite novina – nacionalne i međunarodne inicijative

Unatoč činjenici da su novine dugo bile zanemarivana građa, danas se u svijetu provode mnogi projekti kojima je cilj upravo njihova zaštita. Iako se projekti mikrofilmiranja novina provode još od 1960-ih godina, 1990-ih godina oni preraštaju u projekte digitalizacije,¹³ najčešće s dva osnovna cilja – osigurati dostupnost važnim povijesnim novinama putem mreže i digitalizirati određenu količinu novinskih stranica. Da bi se projekt zaštite novina uspješno proveo, potrebno je pristupiti izradi cjelovitoga i iscrpnoga izvedbenog plana – utvrditi organizacijsku strukturu te podjelu odgovornosti i zaduženja, kao i uspostaviti suradnju s mogućim suradnicima na projektu; odabrati naslove novina koje će ući u projekt zaštite prema razdoblju ili nekim drugim značajkama; pristupiti djelotvornom prikupljanju novina, lociranju ustanova koje posjeduju potrebne naslove, upotpunja-

¹³ Collect Britain [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.collectbritain.co.uk/>
DIEPER [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://gdz.sub.uni-goettingen.de/dieper/>
ICON [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://icon.crl.edu/icon/index.php>
National plan for Australian newspapers [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.nla.gov.au/nplan/>
Newspapers digitisation project: British newspapers 1800-1900 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.bl.uk/collections/britishnewspapers1800to1900.html>
Newsplan 2000 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://news.nlw2k19.userarea.co.uk/>
Newsplan [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.bl.uk/collections/nplan.html>
Papers past [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://paperspast.natlib.govt.nz/>
The National Digital Newspaper Program [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.neh.gov/projects/ndnp.html>
The United States Newspaper Program [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.neh.gov/projects/usnp.html>
TIDEN [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://tiden.kb.se>
War and revolution : digitisation from microfilm from Dutch newspapers 1910-1919 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.kb.nl/hrd/digi/roaringtwenties-en.html>

vanju brojeva i godišta te dopremanju građe; utvrditi tehničke vidove izvođenja projekta, od osoblja koje će ih izvoditi i opreme do oblikovanja usluge za korisnike; vrednovati kako krajnji ishod projekta tako i pojedine faze u njegovoj izvedbi te naposljetku planirano i organizirano pristupiti zaštiti nastalih preformatiranih dokumenata. Financiranje uvjetuje održivost projekta pa je izrada dugoročnoga financijskog plana, u mjeri u kojoj je to moguće, ključna za njegov uspjeh.

3.1 Organizacijski vid

Prije nego što se krene s osmišljavanjem projekta zaštite novina i izradom strategije, potrebno je utvrditi i razjasniti nekoliko ključnih pitanja: Zašto se projekt provodi i kome je namijenjen? Što će se u njemu predstaviti i tko ga provodi? Koliki je ostvariv opseg projekta, tko ga i koliko dugo financira te kako će se izvesti? Iz ovih pitanja proizlazi izrada plana rada i podjele poslova. Ciljevi projekta moraju biti jasno definirani i služiti kao mjerilo provjere uspješnosti projekta.¹⁴ Vrlo je čest slučaj da su velikim projektima prethodili manji pilot projekti u kojima su se na nekoliko brojeva različitih naslova uočili mogući problemi, utvrdilo stanje fonda, razumjela i ustanovila struktura građe (u smislu broja stranica, razlika između nacionalnih i mjesnih novina, promjena u strukturi, fontu, tisku te općeg stanja mikrofilma odnosno izvornika) te dobio uvid u ukupni tijek rada.¹⁵

Prvi je korak u provođenju projekta zaštite novinske građe izrada strategije selekcije novina – utvrđivanje razdoblja te naslova novina koji će ući u projekt. U kritičkim osvrtima na nekoliko većih projekata (poput projekta Britanske knjižnice¹⁶ i TIDEN projekta¹⁷), nakon određenog vremena i iskustva u radu, istaknuto je kako je iznimno važno započeti planiranje projekta s ostvarivim brojem naslova.¹⁸

Gotovo svi projekti zaštite novina koji se danas provode u svijetu usmjereni su zaštiti povijesnih novina. Dva su razloga za to. Jedan je taj da su to novine iznimnoga povijesnog značenja (međunarodnoga, nacionalnoga, pokrajinskoga, mjesnoga). Razdoblje koje određuje izbor novina najčešće se uzima kao povijesno

¹⁴ U Australskom kooperativnom projektu digitalizacije, poznatom i kao projekt Ferguson, istaknuto je da su organizacijski vidovi projekta zahtjevniji nego tehnička pitanja te da je ključ uspjeha projekta bila iznimno dobra organizacija i upravljanje projektom. Usp. National plan for Australian newspapers. Nav. dj.

¹⁵ Tome je posebnu važnost pridala Britanska knjižnica sa svojim pilot projektima digitalizacije zbirke novina Burney i Britanske novinske knjižnice. Usp. Shaw, J. 10 billion words: the British Library British Newspapers 1800-1900 project : some guidelines for large-scale newspaper digitisation. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/154e-Shaw.pdf>. Str. 7.

¹⁶ Newspapers digitisation project : British newspapers 1800-1900. Nav. dj.

¹⁷ TIDEN. Nav. dj.

¹⁸ Nizozemska je u svojim projektima "Digitalizacija novina : burne dvadesete" i "Rat i revolucija : digitalizacija mikrofilmiranih nizozemskih novina 1910.-1919." odabrala kraće razdoblje i manji broj naslova. Usp. War and revolution : digitisation from microfilm from Dutch newspapers 1910-1919. Nav. dj.

smislena cjelina, bilo politički, društveno ili kulturno, ovisno o cilju projekta. Drugi razlog je pravne prirode. Naime, i novine kao i druge publikacije podliježu zakonima o autorskom pravu. U svim projektima, bez iznimke, navodi se kako je odluka za povijesne novine bila potaknuta i pitanjima autorskog prava koje nije zakonski jasno definirano. Stoga se u ovom razdoblju, kada se projekti suočavaju s nizom problema tehničke prirode, otvaranje problema autorskog prava izbjegavalo odabirom novinskih naslova koji ne podliježu autorskom pravu. Kako se znalo događati da neki od tih naslova još izlaze, uzimali su se brojevi do određene godine. Razlog je i taj što bi dugotrajni dogovori oko autorskih prava znatno usporavali projekte te zahtijevali dodatne ljudske i novčane mogućnosti. Međutim, istaknuta je potreba stalnih napora u definiranju pitanja autorskih prava s ciljem zaštite novina te dogovori s nakladnicima i novinskim kućama.¹⁹

Kada je odabrano razdoblje, slijedi odabir određenih naslova. Potrebno je poznavati sve novinske naslove koji su izlazili u određenom razdoblju. Osim podataka koji se mogu prikupiti iz fondova knjižnica, arhiva, muzeja i ostalih ustanova, važan izvor predstavljaju bibliografije novina te se one vrlo često navode kao izvor koji bi trebalo digitalizirati kao dodatak novinama.²⁰ Kod izbora naslova, pokazalo se najboljim napraviti spoj odabranih nacionalnih, pokrajinskih i mjesnih naslova.²¹ Dok se u većini projekata navodi zaštita novinske baštine kao jedan od glavnih razloga pokretanja projekata, TIDEN projekt, koji je rezultirao

¹⁹ Britanska knjižnica polazi od toga da ni jedne novine mlađe od 100 godina neće dati u slobodan pristup. Usp. Newspapers digitisation project : British newspapers 1800-1900. Nav. dj. Francuska nacionalna knjižnica odabrala je 1944. godinu kao gornju granicu za digitalizaciju novina. Zanimljiv je njihov dogovor s novinskim kućama da 1944. godina bude pomična granica koja će se svake godine pomicati za jednu godinu. Usp. Pascal, S. Development of electronic periodicals at the Bibliothèque nationale de France : digitisation of French daily newspapers from mid 19th century to 1944. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/141e_trans-Sanz.pdf

²⁰ Npr., bibliografski izvor podataka za australski projekt bila je Fergusonova Bibliografija Australije. Usp. National plan for Australian newspapers. Nav. dj. Jedan od budućih ciljeva projekta Francuske nacionalne knjižnice jest digitalizirati Bibliografiju francuskih političkih i opće informacijskih novina koja ne samo da identificira, nego i locira novine po knjižnicama i arhivima u Francuskoj. Usp. Bibliothèque nationale de France [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.bnf.fr>

²¹ U projektu Britanske novine 1800.-1900. digitalizirali su u tzv. radnim paketima koji su sadržavali po nekoliko nacionalnih i pokrajinskih i mjesnih naslova. Usp. Newspapers digitisation project : British newspapers 1800-1900. Nav. dj. Unutar australskog projekta provedena je analiza sadržaja te je razdoblje 1840.-1845. odabrala savjetodavna skupina znanstvenika zbog značajnosti nacionalnoga, političkoga, socijalnoga i književnog značaja časopisa koji se tu prvi put očituju. Usp. Coleman, R.; C. Webb. Digital conversion of nineteenth century publications – production management in the Australian Cooperative Digitisation Project 1840-45. 2000 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.nla.gov.au/ferg/lasie2.html> U projektu Francuske nacionalne knjižnice pošlo se od klasifikacije francuskih nacionalnih novina koje su podijelili prema učestalosti izlazenja i značaju sadržaja. Značajan doprinos u ovom projektu je odluka da se u nastavku projekta traže cenzurirani članci značajnih novina u novinskim arhivima. Usp. Pascal, S. Nav. dj. Str. 2.

nordijskom povijesnom digitalnom knjižnicom novina, navodi novine kao najčešće korištenu skupinu građe u nacionalnim zbirkaama te njihov visoki status u nordijskim zemljama što je razlog zašto su odabrane za digitalizaciju.²²

Ne posjeduje svaka knjižnica sve potrebne novinske naslove niti su u svakoj ustanovi oni jednako dobro očuvani (bilo da se radi o izvorniku ili mikrofilmu). Neki značajni naslovi ili brojevi koji nedostaju mogu se, osim u knjižnicama, arhivima i muzejima, nalaziti i u privatnim i crkvenim zbirkaama, mogu ih posjedovati i izdavači i novinske kuće. U nekim projektima odlučeno je odmah na početku pronaći što očuvaniji primjerak za obradu (bilo u mikrofilmiranom ili izvornom obliku) te dopuniti brojeve i godišta koja nedostaju prije nego se započne projekt. Drugdje je odlučeno da će to oduzeti previše vremena i novčanih sredstava te da je prvo potrebno obraditi zbirku koja se posjeduje, a u nastavku projekta popunjavati brojeve koji nedostaju.²³ Pri tome značajnu ulogu ima bibliografska kontrola. Iako se u nekoliko projekata pitanje bibliografske kontrole ne spominje posebno, važno je omogućiti pregled bibliografskih zapisa svih postojećih novina.²⁴

3.2 Tehnički vid

Kada je u pitanju tehnička strana izvođenja projekta, važna je odluka hoće li ju izvoditi sama knjižnica, odnosno nositelj projekta ili će se koristiti usluge neke druge ustanove. Iako su u postojećim projektima vrlo česta oba slučaja i iako tu novčana sredstva predstavljaju značajan čimbenik u odluci, jednostavnije je raditi s vlastitim osobljem koje se može nositi s učestalim stručnim problemima i odlukama. Međutim, kada se pojave tehnički problemi, osoblje nije dovoljno stručno i poučeno za njihovo rješavanje. Kvalitetno planiranje i osmišljavanje projekta te predviđanje mogućih poteškoća može bitno doprinijeti rješavanju ovakvih problema. Strategija za uspješno dovršenje projekta treba se oslanjati na djelatnosti koje ovlašteno provodi knjižnično osoblje, kao što su odabir i organizacija građe te

²² Usp. Bremer-Laamanen, M. Connecting to the past – newspaper digitisation in the Nordic Countries. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/019e-Bremer-Laamanen.pdf>. Str. 2.

²³ U sklopu USNP-a programa inventarizirane su zbirke u narodnim i sveučilišnim knjižnicama, vijećnicama, novinskim uredima, muzejima, arhivima i privatnim zbirkaama što je omogućilo kompletiranje godišta novina koja su dotada bila raspršena po državama. Usp. The United States Newspaper Program. Nav. dj.

NPLAN-a je od svih suradnika programa zatražio da prikupe izvornike novina objavljenih na njihovom području te lociraju i prikupe brojeve koji nedostaju. Usp. National plan for Australian newspapers. Nav. dj.

U sklopu Newsplan projekta svaka je pokrajina sastavila listu novinskih naslova koje preporučuje za zaštitu. Usp. Newsplan. Nav. dj.

²⁴ Javna dostupnost novina jedna je od glavnih ciljeva programa NPLAN. Stoga postoji nacionalna bibliografska baza podataka u koju svi suradnici unose zapise. Usp. National plan for Australian newspapers. Nav. dj. NDNP stvara bazu s bibliografskim podacima svih novina pohranjenih u ustanovama širom SAD-a. Usp. The National Digital Newspaper Program. Nav. dj.

posredovanje putem suparničkih ponuda za rješenje u pitanjima mikrofilmiranja i digitalizacije.²⁵

Danas se u zaštiti novina najčešće rabi i mikrofilmiranje i digitalizacija budući da njihov spoj daje najbolje rezultate. Uzimajući u obzir veličinu, opseg te krhkost novina, mikrofilm je dugoročan i ekonomičan medij za pohranu informacija koje one sadrže. S druge strane, nedvojbeno prednost digitalizacije je bolji pristup te mogućnost povezivanja s drugim izvorima informacija kao i dodatne usluge i načini korištenja novina koje su moguće jedino u online okruženju.

U nekim se projektima zaštite novina rabi samo mikrofilmiranje,²⁶ a u ponekima su novine manji dio građe koja ulazi u projekt digitalizacije.²⁷ U većim knjižnicama, gdje se novine redovito mikrofilmiraju, mikrofilm je poslužio kao posrednički medij za digitalizaciju.²⁸ Tamo gdje nije postojao mikrofilm, obično se odlučivalo prvo uložiti u mikrofilmiranje kako bi se osigurala dugotrajna zaštita sadržaja. Utemeljeno na informacijama i iskustvima skupljenim u TIDEN projektu, IFLA je 2003. godine sastavila Smjernice za najbolju praksu mikrofilmiranja novina kao priprema za moguću buduću digitalizaciju (*Guidance on the best practice for microfilming of newspapers in preparation for possible future digitisation*).²⁹

Česta je dvojba u projektima digitalizacije novina, osobito u ranijim projektima dok optičko prepoznavanje teksta (OCR) nije bilo dovoljno razvijeno, treba li digitalizirati novine kao sliku ili kao tekst koji će se moći pretraživati. Najčešće se započinjalo s digitalizacijom novinske stranice kao slike,³⁰ a iz slikovnih datoteka se u budućim fazama projekata putem OCR-a osiguravao pretraživi tekst.³¹ Budući da je to važno, u većini projekata informacije se nastoje ponuditi u kontekstu. Time se korisnicima omogućuje uvid u cjelovitu stranicu i mjesto na kojoj se nalazi članak te vrstu ostalih vijesti i ilustracija koje ga okružuju.³² Gledano s tehničke

²⁵ Usp. King, E. Digitisation of newspapers at the British library [citirano: 2008-01-31]. // *Serials Librarian* 49, 1/2(2005).

Dostupno na: <http://www.bl.uk/about/cooperation/pdf/newsplanarticle.pdf>. Str. 4.

²⁶ Usp. Preservation map of Europe [citirano: 2008-01-31].

Dostupno na: <http://www.knaw.nl/ecpa/map/index.html>

²⁷ Usp. Metamorfoze Preservation Initiative [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.metamorfoze.nl/>, Collect Britain. Nav. dj., Moving here [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.movinghere.org.uk/>

²⁸ U projektu francuske nacionalne knjižnice, međutim, odabrali su skeniranje izvornika zbog loše kvalitete mikrofilma. Usp. Pascal, S. Nav. dj. Str. 3.

²⁹ Usp. IFLA. Microfilming for digitisation and optical character recognition : supplement to guidelines. Nav. dj.

³⁰ Novine su najčešće skenirane kao slika stranice i to pri rezoluciji od 300 dpi, 8-bit greyscale, pohranjeno u TIFF formatu, dok se za pristup zbog veličine obično koristi JPEG format. U nekoliko projekata korišten je PDF format za pohranu.

³¹ Usp. Pascal, S. Nav. dj.

³² U australskom projektu Ferguson bavili su se pitanjima kako proizvesti formate koji mogu biti učinkovito dostavljeni korisnicima putem interneta te kako razviti jednostavno i prikladno korisničko sučelje. Usp. Coleman, R.; C. Webb. Nav. dj.

strane, kod pretvaranja slike stranica novina u tekst korištenjem programa za OCR, javljaju se značajni problemi. OCR zahtijeva ujednačenost fonta i teksta što je kod novina rijedak slučaj. Rezultat može biti gubitak ili nejasnoća teksta kod snimanja što kasnije utječe i na postotak OCR-a. Takve probleme osobito uzrokuju svojstva novina iz ranoga devetnaestog stoljeća (format, struktura, proviđenje teksta zbog loše kvalitete papira ili jake tinte, izgled stranice s tekstem u stupcima koji nije uvijek pravilan, gustoća teksta i sl.). Najviše uspjeha u rješavanju problema tehničke prirode, osobito OCR-a, imao je projekt TIDEN.³³

Projekti koji su uspješno riješili pitanje tekstualne obrade nastojali su omogućiti standardne vrste korištenja digitaliziranih novina: pregledavanje; pretraživanje po naslovima; pretraživanje po ključnoj riječi kroz više naslova, unutar godišta i broja; pohranu i nadogradnju pretrage; rezultate na razini članaka, ali i mogućnost prikaza u kontekstu te pretragu oglasa i osmrtnica; navigaciju iz jednog broja u drugi unutar istog naslova.³⁴ Značajnim su se pokazala ispitivanja korisnika u nekim projektima koja su rezultirala poboljšanjem funkcije preglednika kao što su, npr., omogućivanje funkcije "kioska" kojom se mogu pregledati sve novine objavljene jednog dana,³⁵ stvaranje predmetnih kategorija ili poboljšana dostupnosti informacija osobama s posebnim potrebama.

3.3 Ishodi – vrednovanje i suradnja

Pored organizacijskih i tehničkih vidova, postoji još nekoliko bitnih čimbenika o kojima ovisi uspješno provođenje projekata. To su zaštita nastalih produkata projekta, vrednovanje ishoda projekta, suradnja i financiranje.

Zaštita o kojoj treba razmišljati kod planiranja i provođenja projekata odnosi se s jedne strane na zaštitu izvornih dokumenata za mikrofilmiranje i digitalizacije te zaštitu izvornika nakon završetka projekta. S druge strane, bitno je organizirano pristupiti zaštiti nastalih preformatiranih dokumenata (mikrofilmskih i digitalnih). Međutim, rijetko se gdje u opisima projekata i planovima rada navode konkretni planovi zaštite nastalih preformatiranih inačica.³⁶

Vrednovanje i provjera kvalitete moraju biti prisutni na svim razinama provođenja projekata, od osmišljavanja projekta do postavljanja na mrežu, kako bi

³³ Usp. Bremer-Laamanen, M. Nav. dj., str. 5. Također su zanimljiva i iskustva u projektu zaštite povijesnih kineskih novina gdje poseban izazov korištenju OCR-a predstavljaju simboli kineskog pisma. Usp. Yang, B. Trend of newspaper digitization in China. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/156e-Yang-Bin.pdf>

³⁴ Knjižnica u Heraklionu razvija sustav za upravljanje povijesnim novinama koji je usmjeren na semantičko indeksiranje i klasifikaciju članaka, stvaranje metapodataka, pretragu cjelovitog teksta te stvaranje prikladnog sučelja za korisnike. Usp. Doerr, M.; G. Markakis; M. Theodoridou. Digital library of historical newspapers. // ERCIM News 66(2006), 45.

³⁵ Usp. Pascal, S. Nav. dj. Str. 6.

³⁶ Jedna od iznimaka je TIDEN projekt u kojemu je istaknuto kako je upravljanje digitalnim zbirkama ključno jer nije dovoljno samo stvoriti digitalne zbirke novina, nego i osigurati trajni pristup novinskoj građi. Usp. Bremer-Laamanen, M. Nav. dj.

se pravovremeno mogle uočiti i otkloniti greške te dobiti kvalitetniji proizvodi. Isto je tako važno provesti i vrednovanje s korisničke strane.³⁷

Ono što je bez iznimke istaknuto u svim projektima, jest važnost suradnje te dijeljenja iskustava i primjera dobre prakse. To može biti osobito važno kada su u pitanju projekti s malim novčanim i ljudskim snagama. Gotovo svi projekti zaštite novina koji se danas provode u svijetu, zasnovani su na nekom obliku suradnje, bilo da je to međunarodna suradnja, suradnja na nacionalnoj i pokrajinskoj razini ili pak suradnja između različitih ustanova povezanih težnjom za očuvanjem novinske građe.³⁸ Međunarodna dostignuća u zaštiti novina do sada su se odnosila na razvoj i standardizaciju mikrofilma i mikrofilmiranja te na poboljšanja u pohrani novina. Razvojem tehnologije i primjenom digitalizacije došlo je do povećanja broja projekata, često bez sustavnog praćenja rezultata. Sada se ponovno nastoji usustaviti i povezati rad mnogih odvojenih i pojedinačnih projekata.³⁹ Projekt *International Coalition on Newspapers* (ICON) koji je počeo 1999. godine, imao je za cilj istražiti strategije za zaštitu i poboljšani pristup novinama te osobito pitanja bibliografskog pristupa, autorskog prava i širenja informacija vezanih za novine.⁴⁰ Na međunarodnom planu osobito je važan rad IFLA-e koja se unutar Novinske sekcije bavi pitanjima prikupljanja novina, razvoja novinskih zbirki, intelektualnog i fizičkog pristupa, pohrane, rukovanja i zaštite novina te utjecajem digitalnih tehnologija na sve navedene vidove.⁴¹

Iako financijski vid projekata najčešće nije istican u mjeri u kojoj su to bili ostali organizacijski i izvedbeni vidovi, on je imao presudni utjecaj na održivost i uspjeh projekata zaštite budući da je zaštita trajan proces koji zahtijeva dugoročna ulaganja, osobito kada se radi o digitalnoj građi. Najveći je problem što je financiranje najčešće jednokratno, dolazi od više financijera te ne postoji jasan pristup financiranju u svrhu zaštite na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Uz to je cijena procesa digitalizacije te osobito trajne zaštite digitalnih dokumenata još uvijek nestabilna pa je teško napraviti dugoročnu procjenu troškova.

³⁷ U projektu Britanske novine 1800.-1900. uveli su akademski korisnički panel te ispitivanje korisnika. Usp. Shaw, J. Nav. dj. Str. 13.

³⁸ Britanska knjižnica svoj je projekt zasnovala na pokrajinskome knjižničnom sustavu u Ujedinjenom Kraljevstvu te na suradnji novinske industrije koja je projektu dala podršku i dodatno financiranje. Usp. Lauder, J. E; A. Matheson, Nav. dj., str. 4. Značajka francuskog projekta je planirana međunarodna suradnja za francusko govorno područje. Usp. Pascal, B. Nav. dj.

³⁹ U projektu DIEPER istaknuta je potreba za registrom kao što je Europski registar mikrofilmskih mastera, kako bi se moglo lakše utvrditi tko sve provodi projekte digitalizacije i na kojoj građi prije nego se krene u vlastiti projekt. Usp. DIEPER. Nav. dj.

⁴⁰ Usp. ICON. Survey of international news [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://icon.crl.edu/icon/survey.htm>.

⁴¹ Usp. IFLA Newspapers section [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/index.htm>

4. Nacionalne i pokrajinske inicijative za zaštitu hrvatskih novina

Sustavni pristup zaštiti novina u hrvatskim knjižnicama započeo je 60-ih godina 20. stoljeća. Kako se tijekom rada na Bibliografiji rasprava, članaka i književnih radova Leksikografskog zavoda te Hrvatskoj retrospektivnoj bibliografiji došlo do uvida u stanje fondova hrvatskih knjižnica, utvrđeno je da su hrvatske povijesne novine u osobito lošem stanju te je 1966. godine pokrenut Program zaštite starih hrvatskih novina.⁴² Pored Nacionalne i sveučilišne knjižnice, program je uključio i fondove tada naučnih biblioteka u Puli, Rijeci, Zadru, Splitu i Dubrovniku kao i knjižnicu Muzeja Slavonije u Osijeku. Cilj programa bio je zaštititi sve najvažnije novine 19. stoljeća koje su se izdavale u navedenim gradovima. Programom se nastojalo očuvati i sadržajni i materijalni vid novina smatrajući da "nije dovoljno očuvati samo sadržaj novina nego novine kao spomenik materijalne kulture jer svjedoče o tiskarstvu i grafičkoj kulturi svoje sredine".⁴³ Program zaštite starih hrvatskih novina bio je dakle usmjeren na očuvanje novina kao spomenika materijalne kulture, ali je pri tome sâmo korištenje mikrofilmova, čime bi se osigurala šira dostupnost sadržaja, ostalo po strani.⁴⁴ Nakon prestanka rada Fonda za unapređivanje kulturnih djelatnosti došlo je do zastoja u provođenju programa, kako iz financijskih razloga tako i stoga što nije postojala dovoljna razina osviještenosti o problemu i nužnosti zaštite novina.

Komisija za zaštitu knjižnične građe, koja djeluje pri Hrvatskome knjižničarskom društvu, započela je rad na projektu Zaštita starih hrvatskih novina 2002. godine. Projekt je imao za cilj utvrditi broj naslova povijesnih novina u hrvatskim knjižnicama te procijeniti stanje njihove ušćuvanosti.⁴⁵ Početni korak u ostvarenju projekta bila je provedba ankete kojom je utvrđeno da su iz razdoblja od početaka novinskog tiska do 1892. godine ušćuvana 202 naslova novina u 40 knjižnica, od toga 34 unikata⁴⁶ te da je novinski fond izrazito ugrožen. Glavni problemi uočeni analizom dobivenih podataka su loše stanje izvornika (uzrokovano lošom kvalitetom papira na kojemu su novine tiskane, njihovom starošću, neprikladnom pohranom i mikroklimatskim uvjetima te mehaničkim oštećenjima uzrokovanim stalnim korištenjem građe i čitanjem novina u izvornom obliku), nemogućnost korištenja mikrofilmiranih naslova iz fonda Nacionalne i sveučilišne knjižnice zbog neposjedovanja opreme uslijed nedostatka sredstava za nabavu mikročitača

⁴² Dadić, V. Program zaštite starih hrvatskih novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 25, 1/4 (1981), str. 53.

⁴³ Isto, str. 54.

⁴⁴ Usp. Sečić, D. Novinske zbirke u knjižnicama : njihova dostupnost i zaštita. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3/4(1992), str. 23.

⁴⁵ Usp. Lazzarich, L. Prezentacija projekta Zaštita starih hrvatskih novina. // 9. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji, (Poreč, 23.-25. studenoga 2005.) : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Ivana Zenić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.

⁴⁶ Detaljni podaci o naslovima unutar pojedinih knjižnica, cjelovitosti, stanju te o mikrofilmiranim primjercima mogu se pronaći na adresi <http://www.hkdrustvo.hr/clanovi/tmp/novine/novine.htm>

ili digitalizaciju mikrofilmova. Nakon provedene ankete i analize dobivenih rezultata zaključci su Komisije da treba nastaviti aktivnosti prikupljanja podataka i to što detaljnije kako bi se novine mogle otkriti, prikupiti i objediniti te da je vrlo važno upoznati zajednicu arhiva, knjižnica i muzeja o projektu te ih potaknuti na suradnju.⁴⁷ Okrugli stol o problematici zaštite novina održan 2006. godine bio je korak u tom smjeru.⁴⁸

Zaštita i dostupnost hrvatskih novina dijelom se provodi kroz niz projekata na mjesnoj i pokrajinskoj razini. Projekt Sveučilišne knjižnice u Puli pod nazivom Istarske novine online (INO) ostvario je virtualnu čitaonicu novina koje su izlazile u Istri u 2. polovici 19. st. i u 1. polovici 20. stoljeća.⁴⁹ Sveučilišna knjižnica Rijeka nudi digitalizirane riječke novine 1843.-1918.⁵⁰ te digitalizirane preslike naslovnica i exlibrisa jedinica iz Povijesne zbirke.⁵¹ Zanimljiv je projekt i digitalizacija članaka o Rijeci u starim riječkim novinama kao dodatak Bibliografiji novinskih članaka o Rijeci Zlatka Keglevića.⁵²

Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" u Koprivnici provela je projekt digitalizacije novina Glas Podravine iz razdoblja 1950.-2007.⁵³ Gradska knjižnica i čitaonica Virovitica izradila je zbirku digitalnih preslika novina Virovitičan iz razdoblja 1899.-1929.⁵⁴ Digitalizaciju hemeroteke provele su Gradska knjižnica "Franjo Marković" u Križevcima,⁵⁵ Gradska knjižnica Đurđevac⁵⁶ i Gradska knjižnica Nova Gradiška.⁵⁷ Povijesni muzej Istre izradio je zbirku koja sadrži digitalne ko-

⁴⁷ Usp. Hrvatsko knjižničarsko društvo, Komisija za zaštitu knjižnične građe [Citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: http://www.hkdrustvo.hr/hr/strucna_tijela/26/uvod/

⁴⁸ Važan doprinos promišljanju problematike zaštite novinskih fondova u hrvatskim knjižnicama bilo je i održavanje okruglog stola "Novinski fondovi u hrvatskim knjižnicama – problemi zaštite" kojega je organiziralo Hrvatsko knjižničarsko društvo 2006. godine kako bi se potaknula razmjena iskustava i podigla svijest o problematici zaštite novina. Istaknuta su dva vrlo važna zapažanja – problem upravljanja i organizacije nacionalnog projekta te nužnost popularizacije problematike zaštite novina. Ocijenjeno je primarnim dovršiti konačni popis novinskih fondova unutar hrvatskih knjižnica te bibliografsku kontrolu proširiti na novinsku građu.

⁴⁹ Usp. Istarske novine online [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html>

⁵⁰ Usp. Sveučilišna knjižnica Rijeka [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.svkri.hr/portal/index.php?option=com_content&task=view&id=194&Itemid=256

⁵¹ Usp. Sveučilišna knjižnica Rijeka [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: <http://www.svkri.hr/povijesnazbirka/popisgrade.html>

⁵² Usp. Sveučilišna knjižnica Rijeka [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.svkri.hr/portal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=7&id=72&Itemid=256

⁵³ Usp. Digitalizirana građa Glasa Podravine [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: <http://library.foi.hr/glas/projekt.aspx>

⁵⁴ Usp. Hrvatska kulturna baština [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/zbirke/zavicajna_zbirka_periodika

⁵⁵ Usp. Gradska knjižnica "Franjo Marković" Križevci: hemeroteka [Citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: http://www.knjiznica-krizevci.hr/hemeroteka/default_o_hemeroteci.asp

⁵⁶ Usp. Hrvatska kulturna baština [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/zbirke/gava_i_ostalo

⁵⁷ Usp. Hrvatska kulturna baština [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/zbirke/hemeroteka_nova_gradiska

pije tiskovne građe nastale u 20. stoljeću.⁵⁸ Gradska knjižnica “Metel Ožegović” u Varaždinu provodila je projekt zaštite starijih godišta varaždinskih novina iz razdoblja 1890. do 1961. godine.⁵⁹

Iznimno je važno da se na nacionalnoj razini pristupilo provođenju zaštite povijesnih hrvatskih novina. Ipak, mjesne i pokrajinske inicijative vrijedan su doprinos zaštiti hrvatskih novina⁶⁰ i pokazuju mogućnosti u provođenju konkretnih koraka zaštite kao i preuzimanje uloge u zaštiti mjesnih i pokrajinskih izdanja određenih naslova koji možda ne bi bili uključeni u nacionalni plan. Kako bi se prevladao problem nepotpunosti i nepreglednosti informacija o postojećim projektima i osiguralo razmjenu korisnih informacija i primjera dobre prakse, pojavilo se nekoliko projekata na nacionalnoj razini. 2006. godine donesen je Nacionalni program digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe.⁶¹ Njegova je svrha, kako se ističe u dokumentu, “potaknuti i potpomoći sustavan i ujednačen pristup digitalizaciji građe u kulturnim ustanovama, oblikovanju i ponudi kulturnih sadržaja i usluga korištenjem digitalnih preslika te u primjeni informacijskih tehnologija u zaštiti, obradi i korištenju građe. Predloženi program usmjeren je na oblikovanje dugoročne politike digitalizacije i unapređenje institucionalnih, tehnoloških, stručnih i organizacijskih sposobnosti i infrastrukture koji se smatraju nužnima za provedbu programa i oblikovanje i vođenje pojedinačnih projekata digitalizacije”.⁶² Nacionalnim projektom digitalizacije arhivske, knjižnične i muzejske građe Hrvatska kulturna baština želi se potaknuti stvaranje novih digitalnih sadržaja veće dostupnosti i vidljivosti te promicati sustavan i ujednačen pristup digitalizaciji građe u kulturnim ustanovama.⁶³ U sklopu ovog projekta provodi se i projekt Stare hrvatske novine kroz koji se planira izgraditi bazu digitaliziranih hrvatskih novina te portal putem kojeg bi se okupilo podatke o digitaliziranim

⁵⁸ Usp. Hrvatska kulturna baština [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/zbirke/zbirka_tiska

⁵⁹ Usp. Kraš, M. Digitalizacija starijih godišta novina Gradske knjižnice “Metel Ožegović” Varaždin [sažetak]. // Knjižnice – riznice pisane i digitalne baštine: radni materijali 35. skupštine Hrvatskoga knjižničarskog društva. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 35.

⁶⁰ D. Sečić smatra kako svim vidovima zaštite novina (od snimanja i zaštite, bibliografske kontrole do izrade mjesnih bibliografija) treba pristupiti usklađeno na decentraliziranoj osnovi, osobito kada su u pitanju stari fondovi kojih nema u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. Nacionalna i sveučilišna knjižnica treba pri tome upravljati nacionalnim projektom, ali je prije toga nužno ostvariti određene stručne i materijalne preduvjete da bi se postigla decentralizacija. Usp. Sečić, Dora. Nav. dj. Str. 24.

⁶¹ Radna grupa za digitalizaciju arhivske knjižnične i muzejske građe Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Nacionalni program digitalizacije arhivske knjižnične i muzejske građe. 2006. [Citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/sudjelujte/preuzimanja_i_dokumenti/nacionalni_program_digitalizacije_arhivske_knjiznicne_i_muzejske_grade.

⁶² Isto, str. 2.

⁶³ Hrvatska kulturna baština [Citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/o_nama/projekt_hkb

povijesnim hrvatskim novinama te onima u postupku, odnosno planu digitalizacije.⁶⁴

Osviještenost stručne zajednice o određenoj problematici ključni je korak prema pronalaženju rješenja i poticanju djelovanja. Promatrajući zastupljenost problematike zaštite novinske građe i novinskih zbirki općenito u hrvatskoj stručnoj literaturi, uočljivo je da je ova tematika bila izrazito zanemarena.⁶⁵

5. Zaključak

Uvažavajući današnje stanje na novinskom tržištu kada postoji mnoštvo novinskih naslova najrazličitijeg profila i kada su informacije sadržane u njima dostupne putem niza drugih medija poput televizije i online medija, te činjenicu da je osnovna značajka novina njihova prolaznost i jednodnevna vrijednost informacije koju donose, logično je pitanje zašto štiti takvu građu. Kada se promisli o tome da su upravo novine, posebice povijesne novine, na određeni način ogledalo društva te da su u njima sadržana ne samo aktualna društvena, politička i kulturna događanja jedne sredine, nego i odnosi te ugođaj određenog vremena, novine postaju nezaobilazan izvor informacija, kako za istraživače kojima su te informacije važne iz povijesnih i znanstvenih razloga tako i za druge korisnike kojima to može biti zanimljiv izvor. Stoga postaje jasno da ukoliko želimo očuvati ovaj dio baštine, treba pristupiti njegovoj organiziranoj i djelotvornoj zaštiti.

Trenutno se najdjelotvornijim pokazuje koristiti mikrofilmiranje za dugotrajnu zaštitu novinske građe, a digitalizaciju za bolji pristup i korištenje. Iako se i do sada organizirano pristupalo zaštiti novina kroz programe mikrofilmiranja, razvoj tehnologije i veće mogućnosti u razmjeni iskustva i uspostavljanju suradnje potaknuli su intenzivnije razmišljanje o ovoj problematici. Projektna organizacija zaštite novina može se analizirati kroz osnovne vidove izvedbe projekata, kao što su organizacija, odabir i prikupljanje građe, postupci procesa preformatiranja, bibliografska kontrola i izrada metapodataka, uspostavljanje usluga za korisnike, zaštita nastalih informacija na mikrofilmu ili digitalnom mediju, vrednovanje te suradnja i razmjena iskustava.

Kada je u pitanju zaštita hrvatskih novina, na nacionalnoj razini ponovno je pokrenut projekt Zaštita starih hrvatskih novina, a javljaju se i poticaji za zaštitu mjesnih novina. Većina je ovih poticaja nastala u sklopu digitalnih zavičajnih zbirki i često su rezultat više entuzijazma pojedinaca nego li planiranog pristupa zaštiti, iako je njihov doprinos značajan. Oni ukazuju na porast svijesti o nužnosti

⁶⁴ Usp. Nacionalna i sveučilišna knjižnica [citirano:2008-12-10]. Dostupno na: <http://www.nsk.hr/HeritageUnits.aspx?id=749>

⁶⁵ U prilog tome govori i činjenica kako D. Sečić 1992., pišući o općoj problematici novinskih zbirki u knjižnicama, ističe da “u hrvatskoj stručnoj literaturi ima vrlo malo priloga o novinskim zbirkama u knjižnicama [te] želi potaknuti na sustavno razmišljanje o mogućem pristupu rješavanju problema” (Usp. Sečić, D. Nav. dj., str. 15.), ali se nakon toga do danas ne pojavljuje niti jedan. Štoviše, u Vjesniku bibliotekara Hrvatske i Arhivskom vjesniku od početka izlaženja do danas, dakle u razdoblju od oko 50 godina, pojavljuju se svega tri članka koja se bave dotičnom tematikom.

zaštite novina. Nacionalni program u svojoj prvoj završenoj fazi ukazao je na nekoliko bitnih problema u provođenju sustavne i kvalitetne zaštite. Osnovni problem je nepostojanje planiranoga, organiziranoga, sustavnoga i jasnog provođenja aktivnosti zaštite novinske baštine, iako se to dijelom nastoji prevladati nacionalnim programima digitalizacije i portalima koji okupljaju podatke o projektima digitalizacije.

LITERATURA

- ALA. Guidelines for preservation photocopying of replacement pages. 1990 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ala.org/ala/alctscontent/alctspubsbucket/webpublications/alctspreservation/guidelinesforpre/guidelinespreservation.htm>
- Bremer-Laamanen, M. Connecting to the past – newspaper digitisation in the Nordic Countries. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/019e-Bremer-Laamanen.pdf>
- Coleman, R.; C. Webb. Digital conversion of nineteenth century publications – production management in the Australian Cooperative Digitisation Project 1840-45. 2000 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.nla.gov.au/ferg/lasie2.html>
- Dadić, Vera. Program zaštite starih hrvatskih novina. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 25, 1/4(1981), 53-59.
- Doerr, M.; G. Markakis; M. Theodoridou. Digital library of historical newspapers. // ER-CIM News 66(2006), 45-46.
- Elkington, N. International effort to preserve newspapers : achievements and prospects. // NEWSPLAN diversity and opportunity : proceedings of the fourth national NEWSPLAN conference, 2002. 45-55 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.bl.uk/about/cooperation/pdf/newsplanconfull.pdf>
- IFLA Newspapers section [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/index.htm>
- IFLA. Guidelines for newspaper preservation microfilming. 1996 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/pr49-e.pdf>
- IFLA. Microfilming for digitisation and optical character recognition : *supplement to guidelines*. 2003 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/VII/s39/broch/microfilming.htm>
- IFLA-ina načela za skrb i rukovanje knjižničnom građom. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2003.
- King, E. Digitisation of newspapers at the British library [citirano: 2008-01-31]. // *Serials Librarian* 49, 1/2(2005). Dostupno na: <http://www.bl.uk/about/cooperation/pdf/newsplanarticle.pdf>
- Kraš, M. Digitalizacija starijih godišta novina Gradske knjižnice “Metel Ožegović” Varaždin [sažetak]. // Knjižnice – riznice pisane i digitalne baštine : radni materijali 35. skupštine Hrvatskoga knjižničarskog društva. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 35.

Kuić, I. Stanje zbirke novina u Sveučilišnoj knjižnici u Splitu [sažetak]. // Knjižnice – riznice pisane i digitalne baštine : radni materijali 35. skupštine Hrvatskoga knjižničarskog društva. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006. Str. 27.

Lazzarich, L. Presentacija projekta Zaštita starih hrvatskih novina. // 9. seminar Arhivi, knjižnice, muzeji, (Poreč, 23.-25. studenoga 2005.) : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture : zbornik radova / uredile Mirna Willer i Ivana Zenić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2006.

Ludwig, K.; B. Johnson. Preserving newspapers : when and how to [citirano: 2008-01-31]. // Minnesota History Interpreter – Tech Talk. March (1997), 2-4. Dostupno na: <http://www.mnhs.org/about/publications/techtalk/TechTalkMarch1997.pdf>

Mušnjak, T. Arhivi : između digitalnih zapisa i ubrzanog propadanja gradiva na kiselom papiru : masovna neutralizacija zapisa na kiselom papiru. // Arhivski vjesnik 44(2001), 61-70.

Pascal, S. Development of electronic periodicals at the Bibliothèque nationale de France : digitisation of French daily newspapers from mid 19th century to 1944. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/141e_trans-Sanz.pdf

Radna grupa za digitalizaciju arhivske knjižnične i muzejske građe Ministarstva kulture Republike Hrvatske. Nacionalni program digitalizacije arhivske knjižnične i muzejske građe. 2006 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/sudjelujte/preuzimanja_i_dokumenti/nacionalni_program_digitalizacije_arhivske_knjiznicne_i_muzejske_grade

Sečić, D. Novinske zbirke u knjižnicama : njihova dostupnost i zaštita. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 35, 3/4(1992), 15-25.

Shaw, J. 10 billion words : the British Library British Newspapers 1800-1900 project: some guidelines for large-scale newspaper digitisation. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/154e-Shaw.pdf>

Yang, B. Trend of newspaper digitization in China. 2005 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.ifla.org/IV/ifla71/papers/156e-Yang-Bin.pdf>

PROJEKTI

Collect Britain [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.collectbritain.co.uk/>

DIEPER [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://gdz.sub.uni-goettingen.de/dieper/>

Digitalizirana građa Glasa Podravine [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: <http://library.foi.hr/glas/projekt.aspx>

Hrvatska kulturna baština [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.kultura.hr/hr/zbirke/zavicajna_zbirka_periodika

ICON [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://icon.crl.edu/icon/index.php>

Istarske novine online [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: <http://ino.com.hr/projekt.html>

Metamorfoze Preservation Initiative [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.metamorfoze.nl/>

Moving here [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.movinghere.org.uk/>

National plan for Australian newspapers [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.nla.gov.au/nplan/>

Newspapers digitisation project : British newspapers 1800-1900 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.bl.uk/collections/britishnewspapers1800to1900.html>

Newsplan 2000 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://news.nlw2k19.userarea.co.uk/>

Newsplan [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.bl.uk/collections/nplan.html>

Papers past [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://paperspast.natlib.govt.nz/>

Sveučilišna knjižnica Rijeka [citirano: 2008-12-10]. Dostupno na: http://www.svkri.hr/portal/index.php?option=com_content&task=category§ionid=7&id=72&Itemid=256

The National Digital Newspaper Program [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.neh.gov/projects/ndnp.html>

The United States Newspaper Program [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.neh.gov/projects/usnp.html>

TIDEN [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://tiden.kb.se>

War and revolution : digitisation from microfilm from Dutch newspapers 1910-1919 [citirano: 2008-01-31]. Dostupno na: <http://www.kb.nl/hrd/digi/roaringtwenties-en.html>